

Monumentnummer*: 531695

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 56
E info@cultureelerfgoed.nl

Status rijksmonument
Inschrijving register* 05 december 2014
Kadaster deel/nr 82873/54

Woonplaats* Gemeente* Provincie*
Culemborg Culemborg Gelderland

Locatiennaam Locatieomschrijving
Culemborg Betonnen werken rond Fort Everdingen

Kadastrale gemeente*	Sectie*	Kadastraal object*	Appartement aanduiding	Grondperceel
Culemborg	L			516
Culemborg	L			442

Omschrijving**

Cluster 502.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

BETONBLOKKEN VAN GIETSTALEN KOEPELKAZEMATTEN TYPE G als resten van in de periode 1939-1940 toegevoegde onderdelen van de lineaire en accesverdediging met loopgravenstelsels en dergelijke, nabij Fort Everdingen. Eén hiervan ligt duidelijk zichtbaar in lineair verband met enkele groepsschuilplaatsen type P langs de oostzijde van de Diefdijk en een tweede ten westen van de Breedsteeg, circa 150 m ten noordwesten van no. 3, eveneens in de nabijheid van een groepsschuilplaats type P. Een derde ligt (mogelijk) moeilijk zichtbaar binnen het noordelijkste boerderijcomplex langs de oostzijde van de Diefdijk (no. 52). Oeverwerken langs de Lek hebben ten gevolge gehad dat een deel van de kleine betonnen werken in het complex Betonnen Werken rond Fort Everdingen op kunstmatige eilandjes is komen te liggen en is verzakt of verder is beschadigd, waardoor eventuele andere exemplaren moeilijk meer zijn te herkennen. In 1936 is, als aanvulling op de gewapend betonnen kazemat, in Nederland de zogenoemde gietstalen koepelkazemat geïntroduceerd, die was gebaseerd op een al in 1917 in Frankrijk toegepast systeem. De gebruikte pantserkoepels

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

waren gering van omvang (gunstig i.v.m. geringe zichtbaarheid en trefkans), rond van vorm (gunstig i.v.m. afschampen treffers en sterkte), relatief eenvoudig in serie te produceren en ze hadden een 'externe' schietopening (gunstig i.v.m. gassen en geluid). Bovendien konden ze in Nederland worden vervaardigd, wat afhankelijkheid van het buitenland belangrijk verkleinde. Een eerste bestelling van 100 stuks in Nederland (bij DEMKA) werd echter gevolgd door een tweede van 50 stuks bij de Belgische Soc. Anonyme John Cockerill. In totaal moeten er in korte tijd ruim 700 zijn gegoten, maar hiervan zijn er slechts enkele min of meer compleet overgebleven. De gietstalen koepels, met een doorsnede van 1,75 m en dikten van 10-17 centimeter, zijn geïnstalleerd in meerdere kazemattypen met weerstandsklassen W 12-15 tot W 21-28. Kort voor het begin van de Tweede Wereldoorlog zijn op verschillende plaatsen in de Nederlandse linies zogenoemde Standaard Gietstalen Koepelkazematten Type G tot stand gebracht, met name in de IJssellinie, de Maaslinie, de Grebbelinie (elk ca. 150) en in de Nieuwe Hollandse Waterlinie (ca. 80). De gebruikelijke constructie van gewapend beton met een of meer vaste geschutsopeningen was hierbij verlaten ten gunste van een systeem dat een binnen variabele grenzen (tot 270 0) te projecteren schootsrichting, binnen een gietstalen cilinder met koepeldak, bezat. Gietstalen Koepelkazematten in de NHW werden uitgerust met een zware mitrailleur als bewapening. De meeste koepels zijn geplaatst in deze Standaard Gietstalen Koepelkazematten Type G. Tijdens de Tweede Wereldoorlog zijn veruit de meeste koepels in het binnenland door de bezetter uit de kazematten gesloopt - meestal door de kazematten op te blazen - om ze om te gieten voor andere staalbehoeften. Aan de kust werden ze deels in de verdediging opgenomen, maar zijn ze na de oorlog meestal alsnog gesloopt. Hierdoor zijn complete Gietstalen Koepelkazematten Type G zeldzaam; er komen nog exemplaren voor op Fort Vechten en een op Fort Everdingen. De zware gewapend betonnen constructies waarin de koepels waren geplaatst, komen vaker voor - meestal in beschadigde vorm.

Omschrijving

BETONBLOKKEN VAN GIETSTALEN KOEPELKAZEMATTEN TYPE G bestaan uit relatief lage, vrijwel vierkante, betonnen consoles (ca. 7,00 x 6,50 x 3,00 m; b x d x h), met een afgeschuind gedeelte ter hoogte van de hierin ten behoeve van de gietstalen koepel uitgespaarde ruimte. De schietgaten in de niet meer aanwezige koepels en de toegangen tot de kazemat, die zich in een uitsparing achter de koepel bevonden en die zich nog laten herkennen in uitsparingen aan de keelzijde van de betonblokken, konden van binnenuit 'gasvrij' worden afgesloten. De binnen het complex Betonnen Werken rond Fort Everdingen aanwezige exemplaren zijn opgeblazen om de gietstalen koepels te verwijderen en vertonen als gevolg hiervan ernstige betonschade. De kazematten zijn niet toegankelijk; twee ervan tonen door hun situering en samenhang met overige onderdelen van het complex nog duidelijk hun functie.

Waardering

De BETONBLOKKEN VAN GIETSTALEN KOEPELKAZEMATTEN TYPE G van het complex Betonnen Werken rond Fort Everdingen zijn van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de en 20ste eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de en 20ste eeuw), c. het systeem van 'levende' veldversterking in de diepte (20ste eeuw).

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Het betreft hier onderdelen uit de periode 1939-1940, die voorbeelden zijn van gewapend betonnen kazematten, thans zonder aarden dekking en zonder gietstalen koepel.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex en in het bijzonder met de nabijgelegen Groepsschuilplaatsen Type P.

* De onderdelen zijn representatief (karakteristiek) omdat ze duidelijk herkenbaar als onderdeel van een gedeconcentreerde verdedigingslijn zijn toegevoegd aan het bestaande fortificatiestelsel.

* De onderdelen zijn, ondanks hun moedwillige onttaking tijdens de Tweede Wereldoorlog, redelijk gaaf bewaard en laten zich, vooral voor zover ze niet in het heringerichte oevergebied van de Lek liggen, in de meeste gevallen nog goed als gebouwde onderdelen in het veld herkennen.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Kazemat (B)

Functie